

LUND UNIVERSITY

Gunnar Broberg och 1700-talet

Dunér, David

Published in:
Homo sapiens och andra djur

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Dunér, D. (2023). Gunnar Broberg och 1700-talet. I D. Dunér, S. Nordin, & A. Tunlid (Red.), *Homo sapiens och andra djur: Gunnar Broberg som idé- och lärdomshistoriker* (s. 48-55). (Ugglan: Lund Studies in the History of Ideas and Sciences; Vol. 19). Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Gunnar Broberg i Linnéträdgården, Uppsala.

Gunnar Broberg och 1700-talet

David Dunér

För sitt inre öga kan man lätt se framför sig Gunnar Broberg i rosa sammetsrock och vita silkesstrumpor, med puder på axlarna och en linnea i knapphålet. Hur han med en kaffekopp av ostindiskt porslin i handen knapprar på mandelskorpor, medan han stillsamt jovialiskt och med glimten i ögat konverserar med goda vänner, gråa eminenser, vilsekomna disciplar och vittra damer i blommiga robes à la française. De tycks befinna sig i en trivsamt 1700-talssalong draperad i sidentyger omsluten av målade papperstapeter. Rokokoporträtt och zoologiska planscher hänger på väggarna. Vaxljusen flämtar i draget, kakelugnen sprakar. En katt sover i soffan. Och utanför de handblåsta glasen vilar natten.

Sällskapet har lämnat middagsbordet. De dallrande aladåberna, stuvad gädda, rullsylta, röda kräftor, kalvdans, gyllenstekta äpplen på fat är uppätna, punschen och bischoffen med pomerans urdrucken. De har slagit sig ner i salongen för att konversera om senast nytt i *Lärda tidningar*, om händelser i den stora världen, jordbävningen i Lissabon, eldsvådor, nyheter från hovet, nya rön i Vetenskapsakademiens handlingar, nya reseskildringar från Kina, Afrika och Amerika. Men också om händelser i den lilla världen, akademiska intriger och tjänstetillsättningar, skvaller om skandaler och skabrösa historier.

Gunnar Broberg levde på 1700-talet. Inte det att han tvingades leva i 1700-talets verkliga ljus och mörker, bland dess blomsterängar och smutsiga gränder, dragiga uthus och glödande eldstäder, med dess välbehag och sjukdomar, frivoliteter och tungsinthet. Men han upplevde det. Han umgicks med 1700-talets människor. De var hans vänner.

Gunnar Brobergs doktorspromotion i aulan i Uppsala universitetshus den 4 juni 1976. Från vänster: ceremonimästaren Folke Rudberg, filosofie doktor Gunnar Broberg, promotor Jonas Palm (professor i grekiska), samt director musices Carl Rune Larsson.

Med starkt empiriskt spårsinne och inlevelse sökte han träda in i 1700-talets tänkande, människornas erfarenheter och upplevelser, sökte förstå en tids människor utifrån deras egna villkor, deras val i den tid de levde, deras särskilda förutsättningar och tankeliv. Hans texter ger ofta en stark, nästan fysisk påtaglig närvaro av mänskliga röster och sinnesintryck. Historien skulle kännas, till och med smakas, som i antologin *Till livs med Linné* (2007), om Linnés dietetik med tillhörande recept. Genom hans texter träder 1700-talet fram inför själva sinnena.

Obestriddligen var Gunnar Broberg världens främste kännare av Linné. Hans avhandling *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* (1975) är ännu i dag den mest grundliga och gedigna analysen av Linnés syn på och klassificering av människan, en avhandling som det är svårt att komma runt för den som vill sätta sig in i den linneanska antropologin i dess historiska sammanhang. Avhandlingen kan summeras i en sats: *Nosce te ipsum*, känn dig själv, som det stod inristat

i Apollotemplet i Delfi, och som också är temat för det avslutande kapitlet.¹ Linné använde satsen i *Systema naturae* (1735), som han vidgade i senare upplagor till en karakteristik av människan, teologiskt, moraliskt, politiskt, men också patologiskt: ”att du är en uppsvälld bubbla ända tills du spricker, och upphängd i ett hårstrå i den flyende tidens ögonblick.”²

I åtskilliga uppsatser kom han att fördjupa kunskapen om Linné och hans tid. I fyrtio år, från 1978 fram till 2018, var han huvudredaktör för *Svenska Linnésällskapets årsskrift* i vilken han bidrog med närmare 500 artiklar och notiser, fler än någon annan. I sista numret han medverkade i förde han för första gången fram i ljuset en dikt av en okänd författare, ”När en Linnee ej vaknar mer”.³

Brobergs livsgärning som Linnéforskare kröntes med *Mannen som ordnade naturen. En biografi över Carl von Linné* (2019), där han knöt ihop flera decenniers studier av Linnés liv och tänkande. I inledningen beskriver han sitt inkännande och sympatiska sätt att närma sig människan som var föremålet för hans studie: ”Jag vill fånga honom i steget, jag vill höra hur han talade, jag vill hälsa på hemma hos honom. Jag vill också väcka gamla texter till liv.”⁴ Inlevelsefullt och kunnigt som ingen före honom lyckas Broberg skildra människan Linné, en person full av ärelystnad och monumental självkänsla, men också av humor och sensibilitet. Allt detta gör Broberg med lätthet, med lekfulla vändningar och festliga citat, där det sinnliga, hörsel- och luktminnen, gör Linné och det svenska 1700-talet levande och närvarande.

Brobergs texter drivs just av levandegörandet av historien, det som gör den närvarande, konkret och förnimbar för själva sinnena, hur historien och människors liv sträcker sig genom tiden. ”En människas biografi börjar långt före födseln och fortsätter långt efter döden”, skriver han i Linnébiografen.⁵ Det var som om Broberg kände igen sig något av sig själv i den gamle Linné på slutet av sitt liv, med krämpor och sviktande hälsa. Men de var på många sätt diametralt olika. Linné var ettrig, självhävande och bråkig. Gunnar var stillsam, vänlig och med ett stort mått av mänsklig omtanke. Men de förenades i den barnsliga upptäckarlusten, glädjen inför kunskap, förmågan att se det stora i det lilla, se den lilla detaljen som förklarar helheten. Linné var inte hans bror, inte hans vän, det var han själv.

Gunnar Broberg undersöker Carl von Linnés "exemplar auctoris" av *Genera plantarum* (1737), tillsammans med David och Ingrid Dunér. Krapperup den 13 juli 2018. Foto: Agneta Helmius.

Under statyvältningarna blev han därför något bekymrad över de missuppfattningar som uppstått kring Linnés människolära. Han tog det nästan personligen. Han gav sig mycket sällan in i debatt. Nu tvingades han till att gå i svaromål. Med sina grundliga kunskaper om rasbiologins historia, Linnés människolära och 1700-talets tankeliv visade Broberg på det missriktade i att beskylla Linné för att vara rasbiolog och rasismens fader. Granskar man de historiska källorna och sätter Linné i hans historiska sammanhang visar sig historien inte vara så enkel och moraliskt otvetydig som vi vill göra den. Historien, skriver Broberg, kan inte ”handla om ’rena’ personer, för då hör ingen dit.”⁶ Historien är komplex, liksom vår tid. De förenklade, presentistiska, moraliska domarna stred mot det historiska hantverket, och de bröt mot själva satsen *Nosce te ipsum*, som manade till besinning, uppmanade till självkännedom och varnade för hybris och Nemesis. Det var vår tids tro på sin egen förträfflighet som förmörkade historien.

Broberg hade precis slutfört kommentarerna till Linnés *Nemesis divina*, om den gudomliga vedergällningen, för utgivning i Svenska Akademiens klassikerserie, innan ödet hastigt ryckte bort honom våren 2022. Han kom aldrig att se den i tryck. *Nemesis divina*, skriver han i sin inledning, ”är ett stort herbarium med pressade människoöden eller ett florilegium av allsköns mänskliga laster.”⁷ Märkt av mörkt, tärande grubbel, är den åldrade Linnés anteckningar en uppgörelse med den meningslösa ondskan i världen, själva kärnan i teodicéproblemet. Det måste finnas en högre mening. Det finns en gudomlig ordning bakom det skenbara. Trots människans avgrundsdjupa mörker förmedlar *Nemesis divina* i själva verket en optimistisk världsåskådning, att det finns en ”ordning i röran och därmed rättvisa”, som Broberg uttrycker det.⁸ *Nemesis divina*, den kanske mest förbryllande av Linnés texter, med sitt myller av människoöden och anekdotiska berättelser om människors hemliga i det närmaste tragikomiska liv var Broberg bättre skickad än någon annan att närma sig. Som kanske ingen annan skrift passade den Brobergs forskarsinne: det aforistiska, episodiska, den personliga erfarenheten och människans utsatthet i tiden.

Människointresset var i centrum för Broberg och de tanke- och livsförhållanden i vilka människor levde. Tusentals människors tankar och livsöden passerar förbi i Brobergs böcker och uppsatser, Linné förstås, men också

andra från det linneanska 1700-talet, Artedi, Hjortberg, Moraeus, Orrelius, Roberg, Rudbeck den yngre, Stobaeus och många till. Ibland skymtas Linnés lärjungar, Sparrman och Thunberg med flera, liksom afrikaresenären Wikar. Mängder av 1700-talets olika människor mötte han i källorna, läkare och vetenskapsmän, lärda kvinnliga botanister, naturalhistoriker, rese-närer, kyrkoherdar, samer och afrikaner, pigor och drängar. Gunnar kände de flesta. Vid sin bortgång skrev han på en bok om lärda möten, om människor på resa som möts och samtalar, ett ämne karakteristiskt för Broberg som forskare och människa, med två ord: möten och samtal.

I Brobergs 1700-tal finns också djuren, människans vänner, som fros-sande järvar, barocka fåglar och lärda ugglor, svin, lodjur och inte minst katter – vars relation till människan speglas i *Kattens historia. Sverige speg-lat i djurets öga* (2004) – och så förstås djuret människa, *Homo sapiens* L., den förnuftiga människan i ordningen primater. Hans forskning handlade om liv, vad det innebär att leva.

Broberg underströk behovet av öppenhet och bredd i den idéhistoriska forskningen, att eftersträva ”mångfalden som – förhoppningsvis – ger oss helheten”, som han skriver i en av sina få metodologiska debattartiklar.⁹ Hans metod och sätt att ta sig an historien kommer till fulländat uttryck i hans mest poetiska verk *Nattens historia. Nordiskt mörker och ljus under tusen år* (2016), om halva dygnet som tillhör natten, men som få historiker har gett sig in i. Även i detta verk jagar han igenom ljusets århundrade efter 1700-talets natt och mörker, in i upplysningens dunkel. Boken är en mosaik av bitar som inte alltid vill passa ihop, som han själv uttrycker det, ett ”nattreportage av en historisk notisjägare”, collageartat och kaleidosko-piskt låter boken historiens röster höras i natten.¹⁰

Historien handlade för Broberg om människor och liv, det som ger oss en djupare förståelse av vad det är att vara människa. Med underfundig humor, inlevelse och språkekvilibristisk ordkonst drog han fram de ta-lande exemplen som gjorde 1700-talets människor livs levande. Deras tan-ka trädde fram ur historiens tystnad. Med inkännande förståelse, inte sällan med ömhet och medkänsla, tog han del av människors livsöden, som förmedlades med en närhet och sinnlighet som får läsaren att känna en förnimmelse av historiens närvaro. Vi träder in i 1700-talet.

Noter

- 1 Gunnar Broberg, *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* (Stockholm, 1975), s. 282–286.
- 2 Carl von Linné, *Systema naturae*, 10:e uppl. (Stockholm, 1758–1759).
- 3 Gunnar Broberg (utg.), ”När en Linnee ej vaknar mer”, i *Svenska Linnésällskapets årsskrift* 2021, s. 7–8.
- 4 Gunnar Broberg, *Mannen som ordnade naturen. En biografi över Carl von Linné* (Stockholm, 2019), s. 9.
- 5 Broberg 2019, s. 27.
- 6 Gunnar Broberg, ”Var Linné rasist?”, i *Svenska Linnésällskapets årsskrift* 2020, s. 123.
- 7 Gunnar Broberg, ”Nemesis Linnaeana”, i Carl von Linné, *Nemesis divina. Den gudomliga vedergällningen* (Stockholm, 2022), s. xiii.
- 8 Broberg 2022, s. xxv.
- 9 Gunnar Broberg, ”Låt idéhistorien förbli splittrad”, *Svenska Dagbladet* 2/12 1992.
- 10 Gunnar Broberg, *Nattens historia. Nordiskt mörker och ljus under tusen år* (Stockholm, 2016), s. 11.